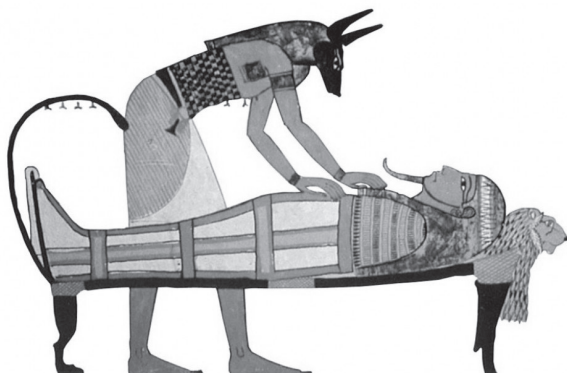

”Det finns på internet”

*Fallstudie av asbest
i det gamla Egypten*

Gunnar Hillerdal, överläkare vid lungkliniken på Gävle Lasarett avlivar en envis myt om mumier.

INTERNET HAR HELT förändrat vårt sätt att skaffa kunskaper. Gamla tiders uppslagsböcker har nu snarast blivit kuriosas, och Nationalencyklopedin hade den stora oturen att planeras och tryckas just som datatekniken slog igenom, och kom aldrig att i större utsträckning ersätta Nordisk Familjebok i gemene mans bokhyllor (i den mån det överhuvudtaget finns någon bokhylla i hemmen numera). Tyvärr har detta medfört att faktagranskning ofta inte längre förekommer – allt som trycktes i uppslagsboken kunde man tryggt lita på att det var korrekt, men detta gäller tyvärr inte på internet. Där blandas fakta med felaktigheter och tryckanden eller ibland rena lögner, och att så många ac-

Balsameringsguden i aktion.

cepterar (eller inte är medvetna om) detta är sannolikt en av de faktorer som möjliggjort de stora framgångarna för populistiska politiker de senaste åren.

Själv har jag i många år försökt ta död på en mycket seg myt, nämligen den att man i det gamla Egypten använde asbest vid balsamering av människor. Detta kan synas vara en obetydlig och ointressant sak, men den illustrerar hur rena felaktigheter kan leva kvar trots att det är mycket lätt att kontrollera fakta i en säker källa.

Asbest är ett naturligt mineral, som består av mikroskopiska fibrer som ger det en hel del intressanta egenskaper, t.ex. isolering mot hetta och ljud, stor hållbarhet m.m. Tyvärr kan asbestdamm leda till ett flertal olika sjukdomar, däribland cancer, om man andas in det. Asbest har använts av mänskligheten i flera tusen år. För mer än 4000 år sedan blandade man asbestfibrer i leran när man

tillverkade lerkrukor i södra Finland, vilket gjorde keramiken mycket mer hållbar. Romare och perser använde vävd asbest som dukar och även Karl den Store skall ha haft en bordsduk av asbest. Fördelen med en bordsduk av asbest är att den kan slängas in i en eld, allt organiskt brinner upp, och sedan duken skakats av ska den vara ren och fin igen! Mineralet var också välkänt och använt i Kina och andra östasiatiska länder, vilket bland annat Marco Polo rapporterat om. Det var alltså använt redan under antiken, och en av de största gruvorna fanns på Cypern. Denna ö var en stor exportör också av koppar, inte minst till det gamla Egypten, och det ligger då nära till hands att anta att även asbest exporterades dit – men att detta skulle ha skett finns det inga som helst arkeologiska eller andra bevis för.

Vid mitt avhandlingsskrivande om asbestrelaterade sjukdomar gick jag även igenom de historiska data som fanns och det var uppenbart att asbest inte använts i Egypten. Vid ett medicinskt möte i Kairo 2009 föreläste en egyptisk doktor om asbestbetingad cancer och började med att ”vi egyptier har stor erfarenhet av asbest som användes redan på faraonernas tid för att svepa in mumier”. Jag kunde naturligtvis inte låta bli att vid diskussionen påpeka att detta var felaktigt och fick då svaret: ”You are wrong sir! You can easily check it on the Internet!” Det var naturligtvis meningslöst att fortsätta diskussionen i detta läge men efteråt gjorde jag det som föreslogs. Resultatet var nedslående: på Google gav ett sökande med ledorden ”asbestos and pharaohs” inte mindre än 488 000 träffar på 0,44 sekunder!

Jag kunde ju inte läsa alla dessa, men en genomgång

av ungefär hundra av de första visade att de allra flesta kom från advokatkontor i USA, som var ute efter att få asbestexponerade klienter, och som alla innehöll en liten historisk översikt om asbest. Många andra var historiska översikter i andra sammanhang. De flesta hade inga referenser – men i den mån de hade det, så refererade de i stor utsträckning till varandra, och ingen referens fanns till någon någorlunda vetenskaplig källa, dvs. någon arkeologisk, historisk, eller egyptologisk. Den äldsta referensen jag lyckades hitta var från 1947 och var en medicinsk artikel om bland annat asbest med lite historia, där det i en bisats nämndes att egyptierna använt ämnet. Ett stort och viktigt undantag var Wikipedia (som ju ofta har riktiga referenser till sina påståenden) där det inte stod något om Egypten och/eller faraoner i dess utmärkta historikdel om användandet av asbest.

I detta läge tog jag kontakt med arkeologer och egyptologer, och alla dessa förnekade bestämt att asbest hade använts för något känt ändamål i Egypten, och alldeles speciellt att det skulle ha använts vid balsamering av mumier. Däremot kände de väl till att skrönor om dess användning cirkulerade i samhället.

Mumiernas egyptiska historia är lång. Självva ordet ”mumie”

Jag tog kontakt med arkeologer och egyptologer, och alla dessa förnekade bestämt att asbest hade använts för något känt ändamål i Egypten.

bygger på ett missförstånd: det kommer från ett gammalt persisk ord som betyder ”asfalt” – eftersom bindorna med tiden kunde bli svarta och mycket hårda, trodde man att asfalt hade använts vilket (precis som i fallet asbest) är helt felaktigt. I det fördynastiska Egypten begravdes liken direkt i ökensanden, och blev då automatiskt uttorkade och hopskrumpnade; men senare begravdes man i gravkammrar eller klippgrottor, där det ju var fuktigare, och då måste särskilda metoder tillämpas för att hindra nedbrytningen av kropparna. Den första kända mumien är från 4:e dynastin omkring 2 700 f.Kr. En hel ritual med endast noggrant fastställda ingredienser utvecklades och förändrades mycket litet över årtusendena, även om det vid den romerska tiden tekniskt försämrades med sämre resultat som följd. Balsamering fortsatte även efter kristnandet av landet ända fram till den arabiska erövringen. Hjärna och inälvor avlägsnades med särskilda redskap och förvarades i urnor; resten av kroppen uttorkades med hjälp av bad i mycket stark saltlösning, och därefter sveptes kroppen i särskilda bindor bestrukna med harts. Asbest användes alltså aldrig, av religiösa skäl (det var mycket noggrant bestämt vad som fick användas) och dessutom hade det ju varit meningslöst: asbest kan skydda mot eld och vissa syror men inte i sig hindra en förruttnelseprocess.

Mitt arbete då resulterade i en poster som jag presenterade på en lungcancerkongress följande år (jag tror jag är den ende som visat en bild av en mumie på ett medicinskt cancermöte!). Jag skickade en kopia av abstractet till den egyptiska läkaren men fick aldrig någon respons. Och vid ett nytt möte nyligen dök samma gamla felaktiga påstående upp – men jag brydde mig inte om att kommentera.

Ingen asbest här.

Att dementera felaktiga uppgifter som finns på nätet är som att slåss mot väderkvarnar – man bör nog göra det men det är väldigt tröttsamt i längden. Och ofrånkomligen kan man bli klassificerad som en ”Besserwisser” – något som snarast är ett skällsord. Men i dessa tider, där var och en tycks kunna stödja sina åsikter på sina egna sanningar, borde vi nog snarast istället börja hedra alla besserwissrar. Alla har rätt till egna åsikter, men ingen har rätt till egna fakta. 📖

Referenser

The Oxford History of Ancient Egypt. ED, by I.Shaw. Oxford University Press, 2000.

Nordisk Familjebok, 3:e upplagan 1931.